

МЕТА.

Въ своїй хаті, своя правда,
И сила, и воля!

Т. Шевченко.

№ 12.

Львівъ, дня 31-го Лицця, 1865.

До спільної програми.

(Конець.)

Зібравши до-купи повище толкованне жовтневого диплому, приходимо до ось такого заклчення: Въ дипломі зложивъ Монархъ, узглядняючи загальне бажанне народівъ и поділяючи загальне переконанне, що централистична система свободному розвитку государства въ ёго цілості и въ ёго частяхъ противитця, рішущий виразъ своєї волі, щоби та система въ Австрії разъ на завше знесена, и натомість, на підставі політичнєї рівноправности всіхъ народівъ и историчніхъ споминокъ, совершенна автономия краївъ перепроваджена, а єдність державна установленємъ одной центральної законодавчої власти що-до ділъ, безъ нарушенія тої державної єдности zdecentralizovatisь не даючихъ, забезпечена була. Діла, которі яко всему государству спільні уважатися мусять, суть въ дипломі поименно наведені; всі інші діла законодавства, тамъ не налічені, становити мусять доконче атрибуцію автономії краєвої, коли головна идея Монарха — децентрализация осущитися має. Такимъ образомъ понятя спільность державна и автономия краєва є тимъ осереднімъ шляхомъ, зъ которого, безъ нарушенія тої основної гадки диплому, на жадну сторону збочити не можна. Сі два моменти, єдність державна и автономия краєва, не обіймають въ собі ніякого противорічія и становлять одну

рівновісну цілостъ, на котрій доконче опертися треба, глядаючи розвязки державоправного питання.

Після опущення принципа централістичнѣго показовалися для Австрій ще два принципи, на підставі котрихъ розвязка державо-правного питання наступити могла: дуалістичній и федеративній; но котрий зъ нихъ для государства лучшій, те въ часі видання диплому було ще не рішене, тимъ більше, коли узглядимо, що той вибіръ ще и нині спорне питання становить. Въ дипломі отже, котрий мавъ бути угольнимъ каменемъ нового государственного будинку, треба було доконче одну и другу можливість розвязки помянутого питання предвидіти.

Політичне рівноуправненне всіхъ народностей, зъ узглядненнємъ історичнихъ споминокъ, а що більше, зуповне устороненне централізації, єсть єдино на підставі федеративного принципа можливе, и тому можна було напередъ облічити, що велика більшість австрійськихъ народівъ, котрі одъ централізації такъ много терпіли, всіми силами до свого народно-політичнѣго рівноуправнення, т. є. до розвязки державо-правного питання въ змислі федеративнімъ прямувати буде. Така розвязка є въ дипломі предвиджена, и тому вінъ обіймає въ собі всі варунки тої же, именно: засаду автономіі крайової поставлену на першому місці и ближче означенне тихъ ділъ, котрихъ спільне залагоджуванне забезпечує єдність державну.

Зъ другої сторони не можна було недобачити, що одна часть австрійськихъ народівъ жичить собі розвязки державо-правного питання въ змислі дуалістичнімъ. Маляри хотіли и хотять того завсіді, а Німці тільки въ тимъ случаю, коли-бъ система централістичня ніякъ остоятись не могла. Въ сїмъ посліднімъ случаю, именно, якби краї и народи належачі до угорської корони згодилися на утворенне для себе одного окремішнѣго законодавчого центра, було би, здаєтця, навіть въ інтересі государства постаратися о утворенне второго центра для краївъ німецько-славянськихъ, щобъ такимъ побитомъ удержати якусь рівновісність. Зъ тої причини въ жовтневімъ дипломі предвиджена єсть также розвязка дуалістичня, и власне тому споминаєтця а вужчій государственній раді, котора, ведля нашої думки, тільки въ такимъ случаю оправдатись могла би конечностию політичнѣю.

На підставі власне тої споминки о вужчій государственній раді виводять дуалісти зъ жовтневого диплому можливість розвязки державо-правного питання въ змислі дуалістичнімъ, забу-

ваючи однакже, що така розвязка зь другої сторони противитця основній ідеї того-жъ диплому: 1) тому-що дуализмъ не єсть ніщо инше, якъ тільки розділений міжъ Пештомъ и Віднемъ централизмъ, которий сама корона въ принципі яко неоподвідній для государства признала, висказавши въ дипломі засаду децентрализації; 2) тому-що утвореннемъ двохъ центрівъ, однимъ зъ которихъ була би власне вужча государственна рада въ Відні, ограничалась би автономия поєдинчихъ краївъ не менше ніжъ при однімъ центрі, а рівноправність славянськихъ народностей черезъ двояку централизацію ще більше ніжъ при однімъ центрі утерпіла би; 3) тому-що утворенне одного законодавчого центра для краївъ німецько-славянськихъ противитця историчнімъ споминкамъ поєдинчихъ краївъ и народностей.

Зо взгляду на ті околичності, которі попадають въ противоріччє зь основною гадкою жовтневого диплому, глядаємо розвязки иншої, зь основної гадки тогожъ диплому просто впливаючої, — розвязки въ змислі федералистичнімъ, а въ такімъ случаю вужча государственна рада, яко законодавчий центръ для краївъ не-угорськихъ, остоятись не може, и місце її повинні заняти генеральні сойми поєдинчихъ групъ краєвихъ.

Такимъ побитомъ місце вужчої государственної ради заняли би генеральні сойми корони галицької, чеської, краївъ дідично-австрійськихъ, середно-австрійськихъ и королевства венеціянського. Компетенція тихъ генеральнихъ соймівъ була бита сама, яка въ жовтневімъ дипломі, хочъ не ясно, назначаетця вужчій государственній раді, именно: сойми генеральні „мають виімково залагоджувати ті справи законодавства, которі до соймівъ краєвихъ не належать и вспільні суть всімъ краямъ монархі (отже законодавство въ змислі тіснійшимъ), яко же и ті, которихъ залагодження сойми краєві жадати будуть.“ Підъ законодавствомъ въ змислі тіснійшимъ, розуміетця ухваленне законівъ въ справахъ такихъ, которі всі краї монархі, отже тимъ самимъ и всі краї, репрезентовані на однімъ генеральнімъ соймі зарівно обходять. Застосованне такихъ загальнихъ, на генеральнихъ соймахъ ухваленихъ, законівъ до потребъ поєдинчихъ араївъ повинно оставлене бути соймамъ краєвимъ, которі ухвалу генерального сойму ведля спеціальныхъ потребъ свого краю змінити можуть, не змінючи однакже засадъ кардинальнихъ. Залагоджуванне подібнихъ справъ на генеральнихъ

соймахъ, а не въ вужчій господарственній раді, приносить для поєдинчихъ краївъ тую користь, що на генеральнімъ соймі якої-небудь групи тільки такі кардинальні засади ухвалені будуть, которі спеціалнимъ краєвимъ интересамъ тої групи не противлятця, міжъ тимъ, якъ ухвали вужчої господарственної ради узглядняли би тільки интереси більшости въ тійже раді репрезентованої, отже интереси іноді зовсімъ противні, не то що интересамъ поєдинчихъ краївъ, але навіть цілихъ групъ. Зъ усього показуєтця, що генеральний соймъ якъ зъ одної сторони не обмежувавъ би зовсімъ автономію поєдинчихъ краївъ, такъ зъ другої сторони заступавъ би тую автономію поєдинчихъ краївъ супротивъ центрального уряду далеко сильніше, ніжъ тее самі сойми краєві змогли би.

II. Теперъ приходитця говорити о автономії краєвій, а при тій спосібності о спеціальнихъ питанняхъ галицькихъ. Заки об'яснимо наші поняття о автономії краєвій, которі, мимоходомъ сказавши, що-до принципу одъ понятій автономичнихъ іншихъ народівъ не різиятця, мусимо порушити одно питання, которе ніякимъ побитомъ оминути не можна. Єсть то справа територіяльного поділу Галичини, котора въ найновішіймъ часі знову на явъ вийшла, а якби и теперъ залагоджена не була, то завсіди на ново появлятися буде.

Нинішнє королєство Галичина и Володимирія є, якъ звісно, частиною бувшої республіки польської, котора, якъ тежъ звісно, складалася зъ трьохъ народівъ: польського, руського и литовського. Розбіръ Польщі доконали три сусідні господарства въ такий спосібъ, що поєдинчимъ господарствамъ не цілі народи тої республіки, но частини тоїже, складаючіся зъ обломківъ овихъ народностей, дісталися. Такимъ побитомъ посідає нині Россія весь край литовський, головну часть краю руського и польського; Прусія часть польського, Австрія же решту краю польського и руського, которі з'єднані въ одну провінцію, становлять нині королєство Галичину и Володимирію.

Постижені такимъ нещастємъ Поляки, именно, що навіть самъ польський народъ, поминувши вже поділъ господарства, розділено на три часті, зъ которихъ кожда перейшла підъ инше правління, попали на тую нещасливу гадку, для виднання собі симпатій у Європи и зискання помочи, идентифікувати розтяглосьтво своєї народности зъ розтяглосьтвомъ

бувшої польської республіки. Забувають вони, що ідентифіковані руських інтересів з інтересами польськими, викликавши 200-літню боротьбу руського народу, довело до упадку польську республіку, а користуючись тим випадком, що частина краю польського і частина руського, котрі ніколи, навіть під час польської республіки, однієї провінції не складали, нині складають одне королівство, посувають Поляки і нині те нещасливе ідентифіковані інтересів народних так далеко, що готові руському народові заперечити його споконвічну землю, і прив'язане до неї право автономії.

Що народ польський і руський суть дві народні особливості, то є факт неоспоримий так само, як і той, що обидва народи суть одного славянського походження. Обидва народи, а власне частини тих народів, займають в Галичині свої окремішні території, на котрих живуть вони в компактних масах. Потягнуто етнографічну границю, на тій лінії, де осад польські стикаються з осад руськими, то в нинішній Галичині край лежачий по-над Вислою скрізь замешканий народом польським, а далі скрізь живе народ руський. На руській території числить статистика також до 300.000 Поляків, котрі живуть спорадично по-між народом руським. Допустім навіть, що вони були-б справдешні Поляки, то все таки буде то против 2,200.000 самих Русинів за-надто мале число, щоб можна руському краю октроювати характер краю польського. Но воно так не єсть. Придивившись тому поважному числу (300.000!) из близька, то покажетця, що в руському краю, між визнавцями обряду грецько-католицького, живе 300.000 визнавців римсько-католицьких. Звісна річ, що табелі о числі людности подає до урядів духовенство, якоже и то, що духовенство римсько-католицьке в краю нашім, признаючись само до народности польської и слідуєчи звичаєві краю, котрий звик називати визнавців латинського обряду Поляками, дає в помянутих табелях всім овечкам своєї духовної пастви назву Поляків. Таким побитом між овими 300.000 Поляками (власне римського обряду людьми) находитьця зо 100.000 таких (селян и маломіщан), котрі, окрім молитов нічого по польськи говорити не знають. Суть то Русини, котрих польське духовенство уміло перетягнути на латинський обряд; но обряд народности єще не становить. Між прочими визнавцями римського обряду находитьця знову з половина таких, котрі в теченні сего століття перемінли свою народность,

т, в. зъ Русинівъ зробились Поляками, въ skutокъ несправедливихъ для руської народности институцій краввихъ, именно шкіль народніхъ, въ которихъ, по-при язиці німецькімъ, учено въ язиці польскімъ, міжъ-тимъ, коли въ публичній науці ані одна буква руська місця не мала. Загально сказавши, польський елементъ въ руській часті Галичини не є ще зовсімъ такъ численний, щобъ можна сказати: руський край переставъ бути руськимъ. Не можна сказати навіть, щобъ яка небудь верства жителівъ була польскою. Посідателі більшихъ маєтностей суть тільки більшою частию Поляки. Зъ міщанствомъ є воно ще гірше. Звісна річъ, що дві третини всеї міської людности въ Галичині становлять Жида, а послідню третину міщанство християнське, складаючися зъ rozmaїтихъ народностей: руської, польської и німецької. Вже зъ того одного взгляду, що дві третини людности въ галицькихъ містахъ становлять жида (дарма що їх Німці *polnische Juden* називають), не можна тимъ містамъ признати характеру польского; руськими однакже суть вони завсіди о стілько, о скілько вони стоять на руській землі, посередъ руського народу.

Зважиши все теє, можна сказати сміло, що вже на підставі самої народности прислужало би Русинамъ въ Галичині право автономії, а тимъ самимъ и право одграничення своєї території одъ територіи польської. На щастте однакже ми не потребуємо оператися на самімъ праві народнімъ, коли можемо опертися на праві историчнімъ. Не відъ нині и не відъ учера взяли Русини въ Галичині; живуть вони на своїй землі одъ непамятнихъ часівъ яко самостайний народъ славянський, мають отже свою историю и свої историчні права, которі мабуть більше значать, ніжъ чиєсь тамъ историчні претенсії.

Одъ початку X ажъ до половини XIV століття становила земля замешкана до нинішнього дня народомъ руськимъ въ Галичині, ба навіть далеко по-за нинішню етнографичню границю, окремішній народно-політичній битъ, зовсімъ незалежний відъ народно-політичного биту польского. Удільні князтва, остаючи підъ панованнемъ князівъ зъ Рюрнкової династії, зъєдналися зъ часомъ въ одно велике государство, которому уже въ XIII столітті прислужавъ титулъ королевства; первимъ торжественно вінчанимъ королемъ галицько-володимирськимъ бувъ Данило (1255). Коли отже за прилученнемъ галицько-володимирської землі зъ частиною краю польского до австрійської держави надано тимъ въ одну провінцію зъєднанимъ землямъ тутуль королевства, то розумі-

єтця тутъ корона Данила а не корона Пястівъ, котора то послѣдня належить нині до владітелівъ Россіі. 500 літъ політичнѣі зависимости, то єще не такъ довгий часъ, щобъ можна забути попередущихъ 500 літъ політичнѣі самостайности.

Галицька Русь прийшла підъ пануваннє Польци правомъ сильнїйшого и була по тій причині прилучена реально до Корони польскої, міжъ-тимъ якъ Русь наддніпряньска, одбита Литвою въ Татаръ и овладівша Литву своєю культурою (Велике князтво Литовське було властаве государствомъ руськимъ), зъ-разу тілько въ персональній унії зъ Польщею зоставала. Мимо того однакже галицька Русь становила завсїди окремішне воеводство, которе навіть *par excellence* звалося воеводствомъ руськимъ, и такъ якъ всі инші воеводства польскої републики, мало свою провинціаньну автономію. Въ польскій републиці була народомъ шляхта отже и автономія провинціаньна була автономія шляхотська. Доки шляхта въ Воеводстві Руськимъ була руською, доти можна було уважати її автономію яко автономію руського народу; пізнійше, коли шляхта руська змінила свою народність, була то вже тілько автономія польскої шляхти, *но завсїди привязана до землі, на кошторій живѣ и нині живе народѣ руський.*

Се є фактъ, що Галицька Русь, відъ найдавнішихъ часівъ до самого розбору польскої републики, не становила ніколи одной области зъ областями польськими, и зъєдначеннє Руського Воеводства зъ обломками воеводствъ польськихъ, Сандомірського и Краківського, въ одну область наступило ажъ тоді, коли ті землі прийшли підъ пануваннє австрійське. На підставі *status quo* передъ розборомъ польскої републики прислужає отже тій землі, на когорій Русини живуть, право автономіі, а для забезпечення тої же прислужає Русинамъ право жадати одлучення польськихъ областей одъ Галицько-Володимирського Королевства. Руський народъ є исторично-політична индивидуальність; навіть польскі органи опинії публичнѣі въ найновїйшихъ часахъ сѣго не заперали. Коли отже громадамъ и повітамъ признаєтця право автономіі административної, якимъ же побитомъ можна народові, которий єсть исторично-політичною индивидуальністю, заперечити право автономіі legisляційної?

Ведля повище сказаного, повинна западна польска часть Галичини сшановити окремішню автономичню область зъ своїмъ власнимъ краєвимъ соймомъ въ Кракові и яко Велике-Воеводство Краківське заняти координоване сшановище зъ

Галицько-Володимирськимъ Королевствомъ, а обоє разомъ, евеншуально же и Воєводство Буковина, складали би одну державо-правну краєву групу, репрезентовану соймомъ генеральнимъ, съ компетенцією вище означеною, ш. є. законодавства загального.

Причини, для котрихъ Русини зъ прислужаючого імъ природно-историчного права ужитокъ зробити, т. є. на поділъ Галичини наставати мусять, оставляємо собі вяснити колєсь нишимъ часомъ; спосібность до того сама подастця. Тутъ еще тільки маємо примітити, що *сарава поділу Галичини повинна рішена бути вь дорозі конституційній, ш. є. вьвднана у корони за всїльнимъ порозуміннемъ репрезентації руської и польської на найближшїмъ зібранню львівського сойму.* Инша річъ тоді, коли-бъ таке порозумінне не повелося.

Объемъ автономїи краєвої и компетенцію соймівъ краєвихъ, отже Краківського и Галицького, означаємо на підставі жовтневого диплому слідующимъ способомъ: Головною основою автономїи краєвої є законодавство вь ділахъ тихъ, которі до компетенції государственной ради не належать. Ті діла суть: управа, правосудїє и просвіта. Законодавство загальне вь тихъ ділахъ, именно ухваленне засадъ кардинальнихъ, належитця до компетенції сойму генерального, которий такимъ побитомъ є сторожемъ автономїи всїхъ краївъ, належачихъ до одной державо-правної краєвої групи. Спеціальне законодавство вь тихъ самихъ ділахъ, т. є. право модифінації вь ухвалахъ генерального сойму безъ нарушення засадъ кардинальнихъ, и доповненне таковихъ вь цілі застосовання до потребъ власного краю, належить до компетенції соймівъ краєвихъ. Дальше належить до компетенції тихже изключна легісляція вь ділахъ чисто-краєвихъ, якимъ уважаємо также *цереаро-вадження народнїє и язикової рівноправности вь кождїмъ взглядї.* Друду важну часть автономїи краєвої становить те, щоби виконуванне законівъ, взглядомъ котрихъ спеціальна або изключна легісляція прислужає соймамъ краєвимъ, поручено було органамъ відъ краєвої репрезентації завислимъ. Администраційна автономия громадъ и повітівъ повинна бути взоромъ для такої-жъ автономїи краю.

Реассумуючи все попередно сказане формудуємо на підставі жовтневого диплому нашъ програмъ, за проведеннемъ которого Русини підъ новимъ министерствомъ всїми силами обставати повинї, короткими словами ось-якъ:

1) Єдинство держави забезпечується одною центральною законодавчою властю, державною радою, котрої компетенція розтягається на всі діла всьому державству вспільні и въ жовтневимъ дипломі виразно означені. Государственна рада становить одно тіло, т. є. безъ поділу на дві изби, и складається всего изъ 100 членівъ, делегованихъ зо соймівъ краєвихъ.

2) Автономія краєва забезпечується:

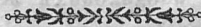
а. законодавствомъ загальнимъ въ ділахъ до компетенції державної ради не причисленихъ, именно въ ділахъ управи, правосудія и просвіти, на соймі генеральнімъ, репрезентуючимъ одну державо-правну групу краївъ, и

б. законодавствомъ спеціальнимъ въ тихъ самихъ ділахъ, якоже изключнимъ законодавствомъ въ ділахъ чисто-краєвихъ, на соймахъ краєвихъ. Наконецъ

в. виконуваннємъ законівъ, въ ділахъ належачихъ до спеціальної або изключної легісляції соймівъ краєвихъ, черезъ власні відъ репрезентації краєвої завислі органи.

Краї: Галицько-Володимирське Королєство, Велике-Воєводство Краківське и (евентуально) Воєводство Буковина становлять одну державоправну групу.

3) Галицько-Володимирське Королєство *cum partibus adnexis* повинно мати свою *найвищу адміністраційну зверхность*, свій *найвищий судовий двіръ* и свою *надворну канцелярію*. У всіхъ тихъ найвищихъ місцяхъ, особливо въ складі надворної канцелярії, повинні всі народності помянутої групи (руська, польска, евентуально же и румунська) при обсажденню посадъ вице-канцлера и совітниківъ узгляднені бути.

Дотеперішнє становиско

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОЇ МАТИЦІ.

II.

Не є отсе нашою річію підкидати комусь якісь намірення и цілі зъ особистихъ злосливихъ поведівъ. Гадка наша є тільки та, щоби люде, забираючи слово въ справі нашій народній, називаючи себе заступниками и подвижниками тоїже, не були такъ неприступні для чисто

народних мній. Що п. професоръ Головацький, яко учений мужъ, бувъ спершу одинъ ревнійший поборникъ народнїї нашої справи и за те у насъ має свої заслуги, ми ніколи сего не перечили. Кожний зъ насъ шанувавъ и цїнивъ п. проф. Головацького високо, яко сподвижника „Вінка“, „Дністрової Русалки“ и автора „Розправи о южно-руськїмъ язицї“; но ніхто зъ насъ обоятнимъ бути не може на те, якъ п. проф. Головацький теперъ ділає и впливає; ми раді би одъ серця прийняти високоповажного пана Головацького назадъ въ народню нашу громаду, тимъ бїльше, що не такъ скоро у насъ ростуть люде ученї. Потреба и konieczнїсть розвинення нашого чистонароднєго язика до такого ступеня, щоби тойже стався язикомъ правдиво ученимъ, є не оспорима и залежить тїльки одъ широкого впрозумїння рїчи.

Розвїй літератури нїгде не находить перепонъ такихъ, якъ у насъ бїднихъ Русинівъ. Не маємо, для забезпечення літерацькихъ силъ нашихъ, потрібнихъ капиталівъ; тожъ и не диво, що ті скудні, якими Матиця розпоряджає, суть для насъ дуже важні. Де нічого нема, тамъ нічого бути не може; отже тому то сей матичній, хочъ и не величкий фондъ доконче зародкомъ будущого маєтку бути повиненъ. Побільшенне матичнєго незначного фонду тїльки тогдї осушитця, якъ ціла наша публіка самъ живий удїлъ возьме въ ділахъ Матиці. Но тутъ де-хто примїтивъ би намъ, що живий удїлъ публіки не одъ Матиці, а тїльки одъ самої публіки залежить. Такі резонаненти були би рїчю голого абстраговання. Найпершъ, Матицю саму становить, якъ на дотеперїшні наші околичности, доволї значна часть интелігентної публіки, бо 170 членівъ. Тому то всяке осудженне рїчей матичнихъ изъ загального и подрїбного становиска виходити має. Зъ загального становиска розбїрати можемо: а) її статuti, б) її ділання стосовно до статутівъ. Зъ подрїбного становиска тїльки поодинокихъ верховодчихъ членівъ осуджувати належить. Що до первого и другого, то объ тїмъ уже загально сказано; що до послїднєго, то властивими причинами цілого лиха показуєтця намъ ось-що.

За послїднєго згромадження Матиці спостерегли ми два доволї важні появи: а) що дійстнихъ членівъ дуже мало зібралось; б) що межи зібравшимися більшость оказалась неприклонною чистонароднїї цілі, а пішла за голосомъ високоповажного пана віце-предсїдателя Головацького. Тимъ то и ухвали того згромадження випали на некористъ народнїї гадки. Такъ одобренно тоюжъ більшостию „Науковий Сборникъ“, котерий єсть самимъ живимъ одпечаткомъ цілого непорозумїння и спору. Первою konieczностию для спільного нашого порозумїння єсть доконале перемїненне того наукового письма, що-до форми и духа язика.

Одобрючи „Науковий Сборникъ“, одобрило згромадженне кільканадцяти-особовою більшости своєю дотеперішнє стремленне редакції того матичного органа, а тимъ скріпила и роздіръ такъ въ лоні самої Матиці, якъ и по-за Матицею. По-за Матицею досія роздіръ той обявляєтця тільки пасивно, т. е. що-разъ більшою апатією до такъ важної инсти-туції, якъ єсть Матиця. Тому то и число членівъ не скоро побільша-єтця; тому то и многі дійстві члени одъ живого уділу одтягаютця. Тому то и скудний фондъ Матиці не росте, а скорше маліє, бо письма, якъ „Науковий Сборникъ“, не находять ніякого попиту. Зъ-відсіля и те походить, що ми отсей протестъ нашъ підносимо противъ „Науко-вого Сборника“, желаючи, аби дотеперішня редакція одступила одъ свого діла, або замінила тоєжъ въ душі статутівъ и ухвалъ запавшихъ 1848 и 1864 року.

Противо більшости заявившоїся на посліднімъ згромадженню, сто-їть велика більшость, такъ изъ тихъ, що не явилися, помімо того що суть членами, якъ и тихъ, що становлять дальшу нашу інтелігентну публику. Більшость та по часті підносила свій голосъ на язиково-історичнімъ виділі, а по часті визирає ше, не безъ надії, щасливого рішення межинародного спору одъ нашої публицистики. Тимъ то влі-чаємо собі са обовязокъ виступати явно изъ нашимъ мнївємъ въ тій справі, визираючи що-скорше поліпшення.

Думаємо, що отсе найліпше було би, якби високоповажний панъ Головацький здавъ редакцію „Наукового Сборника“ на руки всечес-ного нашого пана Жуковського, яко справдешнього патріота и ученого мужа, що одъ серця радъ бувъ поступованнемъ своїмъ язиковий спіръ залагодити. Тільки підъ тимъ засловкомъ дотеперішнє становиско Ма-тиці, дастця въ той спосібъ замінити на ліпше, т. е. що вона изъ мертвої институції станєтця живою.

Думаємо, що високоповажний п. Головацький не схоче тимъ самимъ робомъ, якъ ділавъ те при азбучній комиссії, и теперъ собі по-ступити, т. е. сказати прилюдно, що признає самостойность язика нашого народнього, а ділати на відворотъ. Коротко сказавши: ми обо-в'язанні впотребити цілу свою енергію на те, щоби спонукати п. Якова Головацького до залишення свого вередного впливу на цілу Ма-тицю.

Ученому чоловікові, що-до ёго особи, ніхто заперечити не може, писати властивимъ собі язикомъ. Такъ може хто-небудь писати латин-ськимъ, німецькимъ або французькимъ язикомъ діла, що призначені для самого великого круга читателівъ розмаїтихъ народностей. Такъ знаємо, що де-які учені Німці писали въ тій цілі язикомъ французь-

кимъ; но смішно було би ізъ їхъ сторони, щоба вони язикъ французький всіємъ племінникамъ своїмъ у письмі накинати силковалися. Таке саме и зъ нашими де-якими писателями. Матиця наша не може бути поприщемъ ніякого літерацького насилля, а має бути самою широю платформою слободного розвою нашої літератури. А коли вона до теперъ стоїть по-за цілимъ нашимъ літерацькимъ рухомъ, т. є. поставивши собі, за впливомъ високоповажного п. Головацького, сукрому учену ціль: тожъ и не диво, що немала для насъ доселі значення справдешнєї літерацької інституції, а скорше неначе апаратомъ для дочасовихъ язиковихъ експериментівъ заявилася. Язикові експерименти уходятъ скорше въ періодичніхъ часописахъ, аніжъ у виданняхъ Матиці, де повинно заявитися одно нескелебиме, чистонародне стремління. Тимъ то позискала би Матиця, рішаючи всякі спори, літерацьку повагу, безъ якої то поваги одно постійне стремління уробитися не може.

Стоячи еще зарєсиди у передновку нашої письменности, не бракне намъ, при змогающійся інтелигенції на писателяхъ, за-якъ ті, що уже пишуть, зьорганізуютьца и, молодшу братію свою, широко-патріотичнєю любовію своєю, заохотять до витревалости, основности въ науці.

Не буде тамъ ніякої похісної, тревалої праці, де ціль не ясна, та й ніякої нагороди не маєтца. Неясность усякої цілі, творить недовір'є, слабодухівъ, що-разъ більше замертвінне. Недостатокъ якої-такої нагороди одіймає, такъ сили фізичні, якъ и моральні.

Усякий гнетъ и прессія, походяча одъ самоволі поодинокихъ людей, идучихъ не за переконаннемъ загалу, а тільки за питоменимъ помисломъ, стаєтца моральною каторгою. Якъ ціде товариство, такъ и поодинокі особи стоять въ моральній звязі межи собою. Та моральна звязъ такъ на тілеснихъ якъ, що більше, на духовнихъ позаєменнихъ впливахъ полягає. Тілесна натура наша домагаєтца спільної безпеки що-до жизни, а духовна одиначить насъ товариською просвітою въ одній гуманітарній мислі, т. є. позаєменній слободі мисли за благо цілого народу. Гуманізмъ не може бути ексклюзивний. Той тільки назву чоловіка гуманітарного заслугує, хто иже не за своїмъ утуряннимъ, самолюбнимъ робомъ, а за цілимъ загаломъ, т. є. за народнімъ. Въ самімъ поняттю гуманізму заключаютьца всі люде безъ виняття, и тимъ наука хрестова, будучи идеаломъ гуманізму, не узнає ніякого виключення.

Черезъ абсолютистичне накиданне свого ненароднєго мніння, творитца моральний гнетъ, що більше давить, аніжъ усякий матеріальний. Всякий матеріальний гнетъ, хочъ би який тяжкий недостатокъ, чоловікъ споконує силою духа; не такъ моральний. Моральний гнетъ є по

просту убийствомъ усякого духа. Убити чоловіка морально, значить більше, ніжъ убити ёго материяльно, хочъ на самъ перший поглядъ убийство материяльне видитця нікотримъ людямъ те саме, що убийство моральне. Однакожъ кожному зъ насъ відомо, що хотяй би чоловікъ бувъ и богатий, позаякъ морально убъєшь ёго, то пропавъ вінъ для загалу, для свого народу. Було колись, що Іспанія, після одкриття Америки, пошилася сокровищами цілого світа; було и те, що найпотужнійша держава старого світа, імперія римська, не упала за для недостатку материяльнихъ середківъ, а за-для деморалізації, т. є. самоубийства морального. Тимъ то моральну сторону чоловіка такъ цініме високо.

Всяке негодованне и самовольне накиданне чужихъ формъ и мислей, творить моральну вражду, и важить на духовне знищенне противника. Тимъ то робитця, що які-такі кліки самими неморальними середками вередують противо своїхъ противниківъ. Силкуютья вони по крайній мірі недопускати противниківъ своїхъ до ніякого становиска, а на-відворотъ усі ті заповняти своїми, хочъ би й якъ нездалими та недорічними своїми прихильниками.

Всі ті повище висказані гадки примірити можна до кліки, утворившоїся посередъ Матиці нашої, на которій чолі стоїть високоповажний п. Головацький. Не тутъ місце розбирати дальше діяльність тої кліки.— Тимъ то повстаємо противо всякихъ клікъ, порікаючи и поборюючи їхъ, яко найнебезпечнійшихъ ворогівъ нашого народняго битю.

Межи клікою, а партією заходить велика різниця. Споконвіку, якъ народи живуть, були и будуть народні партії, бо те єсть уже самимъ животворячимъ закономъ природи. Такъ на прикладъ були народні партії у Греківъ тогді, коли вони боролися ізъ мільйонами заборчихъ Перзівъ. Хто зъ историківъ не знає, въ якимъ антагонизмі пробували Шпартанці и Атенці тоді, якъ наїздажавъ їхъ Ксерксесъ I. ізъ цілою своєю потугою дикихъ ордъ азіятицькихъ? А власне, якъ у Греківъ стали заводитись азіятицькі та македонські кліки, то увесь грецький народъ деморалізовавъ почавъ. Тимъ то и кліки вередують завсіди деструктивно, деморалізаційно на всі народности, які тільки були и суть; тимъ то борба противо клікъ тамъ тільки зъ побідою кінчитця, де моральна сила народу, т. є. ёго інтелігенція ще не зо всімъ до клікъ тихъ переступила.

Згрятивши цілу висказану річъ нашу, вона звучить такъ: посередъ Матиці нашої утворилася літерацька кліка, на которій чолі станувъ п. Головацький зъ „Науковимъ Сборникомъ,“ що ненародніми письменними ідеями своїми противо народнєї самостайности нашої вередує,

убиваючи морально всякихъ противниківъ своїхъ тайнимъ и явнимъ агитаторствомъ, такъ у самої публіки якъ у верховнихъ властей. Будучи що до принципу (засновку) народові зовсімъ чужою, не може кліка та прибрати характеръ народнєї партії, тожъ и діланне її, впливає изъ засади „по сему бытъ“, не любовію народу, а крайною ненавистію и власнимъ самолюбствомъ руководитця. Упадокъ тої кліки єсть конечний, якъ народня справа наша процвітати и народъ нашъ на благо тай величче нашої австрійської держави політично двигнутись має. —

6. Згарський.

Слїди кулішівки въ XVII. столїттю.

Зъ Віденського Университетша.

(Конецъ.)

12. Вже літописецъ уживає предлога **ИЗЪ** замість **СЪ** (см, міт); такъ 29. II. изъ собою розмову мали, 30. II. изъ ордами, 32. II, изъ собою, 36. II. изъ Москвою (Сомко зъ пѣхотою козаковъ своихъ, также изъ Москвою, просто противно табору ишолъ), и т. д.; а **ЗЪ** такъ часто, що ледве є сторона, де воно не приходилобъ. Не мало мене зачудовало, що зъ безъ **Ъ** приходять часами; и такъ 66. II. з вязеня, з ордами, 68. I. з оружемъ, з тяжарами, 71. II. з жалемъ, 72. II. з добръ.

13. Дивно отсе, шо въ сїй літописі завсїди **д** передъ **ж** викидаєця, або лучше сказавши, **д** ніколи въ **дж** не переходить. 7. I. хожували, 9. II. осаженное, 10. I. осажовати, 11. II. отпражуючи, 13. II. побужали, и т. д.

14. Вже й Самовидецъ має бачність на милозвучність (евфонію) руської мови, и дуже часто, такъ само якъ и народъ, напливъ сугодосокъ викидованнемъ деякихъ устороняє. Такъ не пише тижню, але 90. I, тижню; майже все пише въ черци 50. II, зрадою 51. I., межи 75. II., місце 44. II. и т. д. Зъ другої сторони, лишъ милозвучности ради, переміняє звукъ у инший. Такъ н. п. завсїди пише хто, нѣкто, а не кто, нѣкто, отступили 54. II., отъ того 56. I., збиравъ 44. II., оттяли 79. II.; всюди **ЗЪ** замість **СЪ**: зъ женою 44. II. и т. д. Наші грамматикове тому не могли видобутися зъ оковівъ правописі ведля церковно-славянської етимології,

бо жаденъ зъ нихъ не звертавъ увагу на евфонію або милозвучність и її правила у руській мові. Кожда бо етимологія узглядняла и узглядняє закони милозвучности и дуже много о переході однихъ звуківъ увъ инші говорить. Варте, щобъ надъ отсімъ застановилися наші народні філологи, и свої спостережіння прилюдно виявили.

15. Вже того не могу собі витолкувати, чому Самовидецъ не ісуди, а лишень часами, акценту уживає. Тутъ міні насуваетця гадка, чому то ми не уживаємо акценту? атже-жъ найкращий грецький языкъ ёго має?... А чи акцентъ мало нашу мову відъ московської різнить?...
 Стор. 7. 1. грубу (печи), дбаючи, поважаючи, Кодаку. 8. I. добра (Güter) маючи, посланецъ. 8. II. цанове гетманове, старшого (Vorgesetzten), 9. I. тривала, польній. 10. I. мѣста, потрібу, поля, здобычъ, Волинъ, Украинъ, гору, запечатовали, урядъ. 10. II. лѣпшое, християниновѣ, Русиновѣ, найгоршое, мѣстѣ утѣкати. 11. I. розійшовшися, полковникове, шадячі, маѣтности грабовали, отвѣлювали замки (Schlösser), въ кривѣ (Blut) броварниковѣ, наймитовѣ, алѣ. 11. II. жадного жѣда, вѣтрачено, личба, значнимъ, потугою, заразъ (gleich), ничого — 12. I. постивано, усѣ постивали, усѣ, зраховати. 12. II. прѣдся, шаслівого гетманъ, кривлы. 13. I. Рашевцѣ, скѣпившись (versammelt) икры, иными. 13. II. послове, жадання, спустошення. 14. I. постанову, полкъ каневскій, самого, Полѣся, замку, Миргородскій. 14. II. залѣдово злужалъ, парубка, кѣлко, року, наветъ, зневагу, шляху, облеженію, Межибоже, втекомъ (Flucht), помалу, таборъ. 15. I. рушення, зѣчилъ (wünschen), сподѣватися, згѣду. — 15. II. виняти, поспѣлу, понаѣзлили, 16. I. хочачі, Турчина, дочку. 16. II. першой, слѣшний, намовити, клякандцять, бѣсѣчъ. 17. I. коней, доходячи. 17. II. незвитяжними, неуважного, бавячися. 18. I. зоставалъ, обѣмъ, задля, пожаковано збоже. 18. II. Стародубовщинѣ. 19. I. убезпечилися, звичаю. 19. II. скѣрги, рѣшили, наздогонъ, мѣшкалъ, згѣдне, Батогъ. 20. I. Чигринѣ. 20. II. приѣмки (Sterbefälle, Sterblichkeit), въ осени, першого року, старѣсть, зъ теѣй води, позабѣванно. 21. I. усѣма (силами). 22. I. вѣконалъ, войтъ, увѣсь, простѣючи, 23. I. Полоцко, 23. II. въ сѣреду, вагою, переѣдали. 24. I. Шведовѣ. 24. II. столѣчныхъ, непослушенствомъ, гѣрцу. 25. I. спѣвано, дару (агапу), прибудовано склепѣня. 25. II. погрѣбъ, загѣрувалъ ся (займався). 27. I. постѣлъ, провѣжено, старогѣ Хмелничѣнко. 27. II. писѣрство, подякованне. 30. I. Левка. 50. I. зносити (aufheben). 50. II. нѣзашчо. 51. подѣжавши (Москву), попустошенны, попаленны, Демкѣ. 52. II. скѣчила и т. д. — Дивно то дуже, що разъ акцентъ дуже часто, а часомъ цілкомъ не приходить; — може видання п. Болянськимъ рукопись ще не самъ оригіналъ, а тому не

мало заслугъ положили би для народної мови п. Кулішъ и п. Костомарівъ, скоро би вислідили яку старшу рукопись. Панъ Кулішъ споминає заразъ на ст. I. (бо вінъ перший причинився до того, що сї літопись світъ Божий уздріла) про більше українськихъ літописей, та коли-бъ то їхъ якимъ способомъ живцемъ віддруковано, щоби можъ тимъ лекше о мові народній минувшихъ віківъ переконатися — а подруге и зъ нашою давною літературою ознакомитися.

Богато-би то ще далось о сій літописі писати, такъ про що — а что, ію (квіонже), іе якъ польске је або и іе и т. д.; про уживанне такъ званнихъ діепричастий ходя, а ходячи — (те діепричастие на я дуже рідко де приходить, но за те на „учи“ все) — та и про имя Русь, Рось, Московський и т. д., но се лишая иншимъ, а якъ би часъ позволивъ, то и самъ, якъ знаю, такъ и пишу. Для познакомлення зъ мовою у літописі, наводжу живцемъ уступи.

Початокъ одъ сторони 1 до 6 здаєтця хто инший писавъ, либовъ чи не Москаль який наслідуючи нашу мову. На стор. 2. I. стоить: „1516 року, за отшествіємъ вышпомянутаго короля Жикгмонта I. въ Москву великаго государя російскаго воевать, ханъ Татарскій Мелинъ Гирей, напавши на Рускую землю, огнемъ, мечемъ и плѣненіємъ многи мѣста разорилъ.“ А на ст. 4. II. „Року 1629 Зѣновій Михайловъ сынъ Хмелницкій при другихъ вѣрныхъ службахъ своихъ въ Королевствѣ Полскомъ, двоухъ Кантимировъ живо до короля привелъ, за что имѣлъ у короля особливую милость, ибо изъ природы былъ разумень, и по латынѣ изученъ. Общенародное о Русѣ челобите а паче отъ Козаковъ зъ великимъ жалемъ въ кривдахъ и утѣсненіяхъ, Ляхами дѣючихъ ся, послано на енеральный сеймъ въ Варшаву, но ничего потому облегченія не получено.“ Се видитця пізніше писано, а літопись зачинає на сторони 6. II. Здаєтця, що собі якийсь Москаль, переписуючи літописця, для власного зъорієнтованія, у передъ виічає всіхъ козацькихъ гетьманівъ передъ Хмільницькимъ, бо на стор. 6. II. каже: „Послі же того (2. Мая 1648 року) что происходило нижей сего въ лѣтописцѣ Хмелницкаго пространно и ясно и удивительно показано и явствуетъ всю.“ Тутъ мушу признатись, що про спосібъ писання ё забудь я вспінути, и то що-до автора сѣго, най такъ скажу, переднёго слова до літописі. Вінъ бо того надъ ю уживає. Беліувъ ст. 4. Иншихъ місць не ма, лишъ сі два.

Теперь наведу и кілька місць мови, якою самъ Самовидецъ пише: Стр. 8. II. „Взявши вѣдомость отъ комисара козацкаго павѣе гетманове, такъ коронный Миколай Потоцкій якъ тежъ и полній Калиновскій, же юже купа немалая войска зобралося на Запорожжи, до Хмел-

ницкого прпставши, заразъ со вѣсьми войсками коронними притягли на Украину до города Черкасъ и тамъ отправуючи свята великіе Воскресенія Христова, усе войско козацкое съ полковниками ихъ скупили, и казали онымъ присягти, же не маюгъ зрадити полковняковъ своихъ ъ до Хмельницкого прпставати.“ 10. II. „бо лѣпшое пошанованія абы жидевщевѣ спроскому было, аѣже найлѣпшому християниновѣ Русиновѣ. А найгѣршое насмѣвнско и утиски терпѣль народъ Рускій (отъ тыхъ?) которыи зъ русской вѣры приняли римскую вѣру.“ Стор. 25. де о погребі Золотаренка взмінку робить, у Корсуні. „А служба Божія забавна зъ музыкою спѣвана отправовалося.“ „И такъ отчинивши двери, обачить, же стѣна загорѣлась, и заразъ ставши на царскихъ вратахъ, священникъ тойже церкви крикнетъ на народъ: „Про Бѣгъ, церковь горить.“ И такъ ст. 66. I.: „Тогожъ року и тогожъ дня (1. генваря 1676) узято монастырь Соловецкій и чорноцовъ вистинали презъ роковъ шесть неотступно, а за такую вину, же непозволилися принять новопостановленныхъ рѣчей на соборѣ московскомъ при бытности двохъ Патріархѣвъ Александрійскаго и Антиохійскаго, першая рѣчь, же Духа Святаго не мовити у Вѣрую, а знову зась, жебы не мовити, Господи Сыне Божій помилуй мя, але такъ мовити, Господи Іисусе Христе помилуй мя, а сына оставляли и иншіе новіе рѣчи, которіе подруковано у книжицѣ, названой Жезль, а тое тотъ монастырь сплюндрувано, которій на увесь свѣтъ славный, и святыхъ тѣхъ чудотворныхъ у себѣ, и за тое вовіе рѣчи многихъ чернцовъ, поповъ и свѣцкаго стану людей у землѣ московской помордовано, же того не похотѣли принять, але на старомъ держалися, якъ передъ тимъ было...“ Ст. 71. II. Пилъ 1682 рікъ „Мѣсяця Мая Царъ Московскій и всея Россіи Феодоръ Алѣксѣевичъ померъ з жалемъ усего Христіанства въ молодыхъ лѣтєхъ, который великую любовь до нашего народу имѣлъ, бо и набоженство на Москвѣ нашимъ наплѣомъ по церквахъ и по Монастырєхъ отпраовати приказалъ и одежу московскую отмѣнено, але по нашему носити позволилъ...“

Здаеця, що Самовидецъ ажъ до 1702 року самъ писавъ, дальше мусівъ вже хто инший писати, бо языкъ и спосібъ виражовання цілкомъ инший. Може бути, що той самъ, що и початокъ (1—6) писавъ.

Що языкъ не нашъ а цілкомъ инший, то явно. Ст. 103. I. „Втомъ же году (1729) по вышпомянутымъ рѣшительнымъ въ 1728 году даннымъ пунктамъ для перевода на Русскій языкъ правъ малороссійскихъ“, де передъ тимъ „малороссійскій“ а „русскій“ въ нашімъ змисли уживано.

Зрешта „Руссовъ“ „Русси“ нігде не приходять, но зате „Русиновъ“ — (ст. 1. I.).

При кінці мушу ще згадати про те, якъ насъ а Москалівъ зве літописець. Вінъ все нашу землю Русь а віру рускою зове, но у народнімъ взгляді постійно Москалівъ „Москвою“, їхъ царя „московськимъ“ зве. Хто не вірить, то най перечитає собі у кінці (сеї книжки „Указатель къ літописи самовидаца“ самимъ п. Боянськимъ зроблений. На ст. 148. III. (де виказує всі имена народівъ, мість и т. д.) робить вінъ ріжницю межи Москвою городомъ а Москвою народомъ. Отутъ живцемъ ёго увага: Москва гор. 2. 1, 4. 1—2, 13. 2, 22. 1, 23. 1. 80. 2, 82. 2, 84—86. 88. 1—2, 91. 1, 96—103, посему — — — (Москва) народъ 29. 2, 32. 66. 44. 2, 47—48. 50. 1, 53. 1, 83. 2, 86. 2, 87, 1, 89. 2, 109—111. 113. 2. Та чи стане сміливости твердити, що те имя Ляхи видумали въ новішихъ часахъ, а ми відъ нихъ либонь чи не за п. Кулішемъ або Шевченкомъ иривали! Самовидець, котрий около 1660. (1648—1670 г.) живъ, все уживавъ тої назви и то не въ лихимъ змислі, якъ те Поляки, мовъ для укору Москалівъ, уживають, хочачи тимъ имямъ їхъ яко азіятицький а не славянський нарідъ нап'ятувати. Нашъ Літописець, якъ зъ ёго цілої літописі видно, бувъ дуже приклонний Ёго Царському Величеству, Московському Царю, а місьць на тее и много можъ навести. Такъ ст. 28. I. де на обібрання Виговського въ гетьмана сердитця, мовлячи: „Але предся фортель лядскій а лацѣна превротного найшла дѣру, которою мѣла влѣзти въ тотъ урядъ гетманства и опанувати.“ Такъ на ст. 51. II. називає Бруховецького одорванне одъ Москви и воєванне зъ Москвою „непотребное дѣло“. Або ст. 58. за Многогрѣшного; и т. д.

Ще лишень додамъ ті місця, де Самовидець Москалівъ зве Москвою, Московськимъ людомъ.

19. I. Козаки осаджувались на „Московскихъ грунтахъ“.
31. II. Розказавши про Виговського, що трактати зробивъ зъ Ханомъ Кримськимъ, абы ёго (Хана) „не отступати въ той войнѣ, якъ ударится зъ войскомъ Московскимъ“, каже дальше „а людъ Московскій не досталь языка“, що Виговський підъ Соснівкою побивъ зъ Татарами войско московське проваджене князями Ромодановськимъ и Пожарськимъ, де за одинъ часъ більше якъ 20.000 або и 30.000 „люду его“
35. I. Ц. В. полегло“. Каже що Ханъ зъ Криму та и Хмелниченко „много полону побрала ажъ по-за Стародубомъ коло Гиблина и у Московщинѣ.“

37. II. Скаржитця на козаківъ, що нестали, черезъ що „Татаре ажъ у Днѣпръ за Москвою гнали.“
39. II. „Где Москва, не бавячися въ полю, увойшла уся въ городъ Нѣжинъ.“
43. I. Королевскіи войська „тилко волости московскія попустошили ажъ поза Корачевомъ и города жадного не взяли.“
44. II. „гетманъ Бруховецкій скупилъ усѣ полки заднѣпрскіе и маючи зъ собою килка тысячей Москвы.“
46. II. „Тогожь лѣта по святомъ Петрѣ зъ тимижь Колмыками и Москвою и козаками гетманъ Бруховецкій ходилъ подъ Бѣлу Церковъ...“
47. I. Каже, що було два козацкихъ гетьманівъ „одинъ (Дорошенко) на королевскую руку, а другій (Бруховецький) на московскую руку.“
48. I. Козаки у Богущковій залозі збунтовались за те, що імъ Москва наслала полковника Данка и казала подачку платити, и убивши полковника, напали на замокъ, хочачи „Москву выбити“. — Що імъ не вдалося и поутікали до Золотоноші, де їхъ „войско козацкое и московское“ облегло. — Але Дорошенко зъ ордою прийшовъ, що войско мусило уступати „такъ московское якъ и козацкое“ — бо не всі козаки або и Русь була на Дорошенка рупі у тотъ часъ (1666).
48. II. 1667 року zostавало „войско Є. Ц. В.“ на Запорожжю, съ котримъ Запорожці „не могли зъ Москвою помѣшкати и наприкрылися тому Московскому войску.“
51. I. Дорошенко підійшовъ Бруховецького, и намовивъ, що сей ставъ „брати ненависть на Москву“ а 1668 року зѣхались всі єго полковники и поприсягли собі „отстудити отъ Є. Ц. В.“ и стали „Москву зъ городовъ отсылати.“ А у мясиці „почали ся бити зъ Москвою“ и козаки подужали „Москву“.
52. II. Орда Кримська „узявши ясыру на пограничу Московскомъ, повернула въ Крымъ.“
52. I. Видячи Дорошенко, що орда кримська Запорожжю прихляецця, урливъ съ полковниками, щобъ Турчинові, якъ Волохи и Мултяне, здалася. — Піславъ вінъ до Турецького царя послівъ, а сей імъ відповівъ: „Уважайте, чтобыте держали своей вѣрности; бо я не король полскій, ань царь Московскій, ань король венгерскій, которыхъ вы ошуквали.“
65. II. 1676. вийшовъ князь Ромодановскій зъ гетьманомъ Самойловичемъ противо Дорошенка, и заняли замокъ Чигиринскій,

де Дорошенко пробувавъ. „И такъ гетманство его скончалося при упадку великомъ Украинѣ, а отъ того часу Москва стала у Чигиринѣ.“

66. II. якъ и 67. I. приходить все „войско козацке а Московске“ „козаки та Москва“, а у кінці 67. I. називае зновъ войська Є. Ц. В. московскими: „и осадивши Чигиринѣ новими войсками Московскими и козацкими, войска Є. Ц. В. и козацкіе назадъ уступили.“

Такъ само 68. II. де и князя Ромодановського називае „бояринѣ Московскій“. Знову про „войска козацкіе а московскіе“ 69. I.

69. II. У чигиринськімъ замку „Москва боронилася, и такъ Москва понабивавши полни арматы пороху...“ проломались до войска Є. В., „але еднакъ на замку полегло Москви.“ И далій зновъ якъ 66. II.

71. I. „А козаки запорожскіе уступили у луги съ Кошовымъ Ивановомъ Сѣркомъ, которимъ на знесення тихъ городковъ Москва съ козаками пѣхотними ходили“. Тамъ же стоить, що 1680 р. Ханъ зъ ордами пішовъ „подъ слободи Московскіе“ та и попустошивъ „миль на тридцять въ слободахъ Московскихъ.“

71. II. Є то вже цитованне місце про Федора Алѣксѣевича.

72. I. По сѣго смерти „стали два Царѣ на Москвѣ.“

72. II. Тоді (1682 р.) були бунти, по чому позабывано „тиранскі“, много „наизнатѣйшихъ персонѣ“ и „князя Ромодановского, зъ синомъ которые славними вожами были у войскахъ Московскихъ“, а дальше „позабывали, Полковниковъ и сотниковъ Московскихъ...“

76. II. Р. 1687. „Войска великія Ихъ Царскихъ Величествъ зо всей Москвы и наветъ принадлежаныхъ къ Царству.“ —

76. II. И зновъ робить ріжницю межи войскомъ „козацкимъ а Московскимъ.“

77. I. Та и Московъ було по крайній мірі дві, бо вже на сій стороні споминае літописецъ про „Суху Москву.“ „А оттоль у вершины Москвы Сухой“. Розумію тутъ місцевость а не панство.

„Отъ великого лугу выслалъ Гетманѣ (Самойловичъ) сына своего Грицка... зъ войскомъ великимъ и Москвы на килка десять тысячъ.“

77. II. И оточили Гетмана, и „отдали Москвѣ, и заразъ Московская

- сторожа усадивши на простие колеса Московскіе (тельжка)... провадили до Московского табору.“ Черезъ що повстали бунти, „але заразъ Москва успокоила.“
78. I. Описуючи життя Самойловича, межи иншимъ закидає ёму, що „щось противко Монарховъ нашихъ Московскихъ хотѣлъ почати“ и тому каже, що ёму добре сталося „вмѣсто каретъ дорогихъ, простый возокъ тельжка Московская,“
78. II. „И Григорія Гетманенка взяли за сторожу Московскую“ и зновъ рѣзнить войска. Такъ само приходитъ
79. I. де стоить таковъ: „Надъ рѣкою Самарою городъ уробили“ и „людомъ Московскимъ осадили военнымъ.“
80. I. „На Москвѣ замѣшанина“ и „на Москвѣ за бунты многихъ потрачено.“
81. I. Велика шаранча (1690 р.) „и Московскихъ краевъ займала поза Свинскимъ“, перезимувавши на Украині.
81. II. „Мазепа Гетманъ скупилъ войско козацке зъ Московскимъ войскомъ“ на Хана.
82. I. Зновъ Орди пустошать „слободы Московски.“
82. II. У місяцю юлію 1695 р. взято у Турківъ замокъ Казикерминъ — и по сѣму ділились Турками взятими въ неволю „и розобрали часть Москва, и часть Гетманъ межи свои войска.“
83. I. Перший разъ приходитъ, що „Петръ Алѣксѣевичъ 1696 р. повелѣлъ и Малороссійского войска 25.000“ виступити противо Азову.
83. II. „Такъ для Московскихъ войскъ (1697) яко и на дворъ Гетманскій готовлени...“ „рушили съ людомъ С. Ц. В. Московскимъ.“
84. I. „И Москва зъ нимъ (Гетманомъ) посполу“ хотіли города обсаджувати.
84. II. Посилає Петро відъ Азова помічъ „козакамъ и Москвѣ.“
85. I. 1698. „Заразъ на веснѣ войска скупившия Московскія зъ нашими то есть зъ Гетманомъ Мазепою.“
85. II. Петро I. бувъ у Нішеччині и повернувъ „у свою землю Московскую.“
- Вже приходять „войска Московскія и Німеція“ бо „на Москву прийшло за для одного походу на окрентахъ“ много
86. I. Німцівъ „жеби при нихъ и Московскій людъ привычался.“
86. II. „У войску Московскомъ“ було багато „Нѣмцовъ офице-

ровъ.“ — Підъ Ковлемъ „Московске та Козацке войско сперди.“

90. II. Шведи побили підъ Новагородомъ Великимъ Москалівъ — „где мало було люду Московского бойкого, а уся старшина была Нѣмецкая межи войскомъ Московскимъ“ — „а войско козацкое... зъ 20.000 стояло на границѣ подъ мѣстечкомъ Печерами, и не давали пустошити Шведомъ городовъ Московскихъ.“

91. I. „Войска Московскія розно пойшли“ — а Петро ихъ зібравъ; а на гармати „збираю четвертую часть зъ дзвоновъ со всего панства Московскаго зъ церквей и монастырей.“

Р. 1701. „выбрано Московскихъ людей зъ женами и изъ дѣтми и изъ пожитками проважено на мѣшкання въ новый городъ нижей Азова къ Морю.“

91. II. „Діамунтъ замокъ подъ Рыгою людами Московскими обсажено.“

92. I. „кывду чинило (войско козацкое) Московскимъ людемъ.“

До сеі сторони (92. II.) є ще одна мова — а відсіля, видно, пише зновъ хто инший; либонь, якъ перше споминавъ я, той, що початокъ (1-6). —

Тутъ все наше „Малороссійске“ зоветця. — Багато книжнихъ и московськихъ слівъ указують автора або Москаля або и руського схолястика. —

Відень 11. Липця 1865.

II. II.

Якъ говорятъ Русини Угорські?

Дошисъ изъ Відня.

Хто читавъ коли у „Слові“ дописі нашихъ закарпатськихъ братівъ, тому мимоволі насувалася гадка: чи справді отсе тамошній народъ по-такому говорить, чи може сѣму яка инша причина?... До вяснення сѣго для насъ дуже важного діла причинився не мало бл. п. А. Духновичъ, списавши драмму свою: „Добродѣтель превышаетъ богатство“,*)

*) Въ хорватській часописі „Domobran“ читаємо, що власне теперъ появилася хорватський перекладъ тої книжки, підъ заголовкомъ: Kriepost premaže bogatstvo, igra u tri ezina. S rusinskoga preveo Miroslav Golez.

якъ вінъ самъ виражається, „по простонародному изреченію“
 Ся книжка вийшла 1850. року въ Перемишлі, а таки, правду сказавши,
 о ній у насъ мало хто и знає; та вже-жъ не инша сѣму причина, якъ
 та, що вона по-народнѣму (ведля говору закарпатського) написана....
 Що тамъ и церковщина часами приходить, то правда, але-жъ бо такі
 особи, якъ дяки и сільскі учителі, не все по чисто-народнѣму говорять,
 та иноді и простолюдинъ зарве по-словацьки. Однакже мимо тихъ чу-
 жихъ примішокъ завсѣди таки зъ помянутої книжки можна собі зробити
 якесь приблизюще понятте о властивімъ типі угорсько-руської мови,
 щобъ потімъ розсудити: а) чи угорські Русини говорять справді мо-
 вою зовсімъ иншою відъ насъ Русинівъ галицькихъ и братівъ нашихъ
 Українцівъ, и б) чи мова угорськихъ дописователівъ „Слова“ подібна до
 мови угорсько-руського люду. Задля того наведу я тутъ де-які при-
 кмети тої мови, якъ вони отсе въ тій книжці находятьця.

1. У присущниківъ, майже безъ виімки, уживається такъ звана
 неповна форма; н. п. стор. 5. мои любі панове, 6. правдива
 оковита, здорови, 9. ночь коротка, готови, 10. сами та-
 дяри, 12. про дурну школу, 14. жебрачина якась, 15.
 надъ худобновъ сиротовъ, така, 16. небогата, 17. другу,
 таку, (замість: любьи, самыи, небогатая, другую). И. т. д.

2. У 2-мъ припадку одинокого числа жіночихъ присущниківъ не
 придиблешъ московської кінцівки -ой, але всюди стоить -ои (oi). Ст.
 27. чистои воды, свяченои воды, 29. отъ еднои, 31. чор-
 нои землѣ, 32. цѣлои ночи, 34. тои ночи, 35. ви нравы,
 63. до которои, и. т. д.

3. Нарість я у сущниківъ середнѣго рода и тутъ находитьця,
 н. п. здоровля, щастя, обыстя, прутя и т. д.

4. Нарість -ця замість ца такожъ приходить, н. п. телиця,
 темниця, паниця, світлиця, праця, молодиця. Що-до кін-
 цівки -ець, то вона справді не приходить, но за те въ иншихъ припад-
 кахъ стоить ця, цѣ, цю; н. п. хлопця, панотця, мудреця,
 паницю, соньця, серця, и т. д. Зъ того явно, що буква ц и
 въ мові угорськихъ Русинівъ не терпить твердихъ вокалівъ.

5. Сущники зъ мягкими кінцівками мають, хочъ не всюди, але
 досить часто не -еви, -емъ, але -ьови, -ьомъ (по нашому писалось
 би -єві, -ємъ), н. п. гусарьомъ, Федорцьови, Федорцьомъ,
 Васильови, Васильомъ, нещастьомъ, каміньомъ, Анто-
 ньомъ, людьомъ, и т. д. Такожъ и присущники, утворені зъ та-
 кихъ сущниківъ, кінчатця на -ьовый; н. п. колесарьовый, чмульовый,
 няньово (відъ няньо) и т. д.

6. Майже все уживає в 2-мь припадку одинокого числа музичних присущників **-ого**, не **-аго**, як у церковнімъ и московськімъ письмі. На кожній стороні є достаткомъ прикладівъ.

7. Що-до заименниківъ, то завважавъ я, що майже все у 4-мь припадку стоїть **го** замість **ѣго** або **єго**. Се всюди придиблешъ. Такъ не пише хто але майже все хто. Такъ приходить тобі, минѣ, си, ми, му, твою. Нігде не приходить якій, но все якій. На ст. 63 приходить **ѣ**, замість українсько-галицького **ѣѣ** (нашого **ii**) або покутно-галицького **ю**, вѣ тимъ змислі: „бо горенько **ѣ** (худобу) платити буде“.

8. Що-до часівниківъ, то всюди майже безъ виимки приходить у 3-й особі, минушого часу, музичного роду не **-лѣ**, але **-вѣ**, о чімъ кожда сторона свідчить.

Дивно тамъ кінчатця розказуючий спосібъ; майже всюди на **ь**, а не на **-и**. Н. пр. **подѣ**, **ходѣ**, и т. д., що очевидно на словацьке або и на польське (лучше сказати на западно-славянське. — Ред.) закруае.

Часівники вѣ першій особі мног. числа мають кінцівку не **-мо** але **-ме**; н. п. робиме, маеме.

Спосібъ неозначений всюди кінчатця на **-ти**, ніколи на **-тѣ**. Такъ и дієпричастія на **-я** не придиблешъ; всюди на **-учи**, хиба де-що сказано по церковному.

9. Часівникъ бути пишетьця тамъ завсіди: **быти**, **бывѣ**, **была**, але на ст. 14. **бывѣ**. У 3-й особі одинокого числа теперішнього часу майже все уживає **є** а не **єсть**; у мног. числі **суть** (а не **суть**).

10. Що-до причасівниківъ, то вони якъ и вѣ насъ, кінчатця на **є** або **о**; н. п. **зле**, **смѣло**, прикладно (не примірно) певно мудро, истинно, перестанно, весело, милосердно, уныло, а на ст. 78. **добрѣ**, замість **добре**.

11. Дивно мнѣ було, що я тутъ предлогъ **идѣ**, замість улюбленого **къ** придибавъ; приходить бо сей предлогъ и вѣ Галичині и на Буковині. (Гляди поезіі Федьковича, видані Б. А. Дідицькимъ, ст. 44., 48., 63., 85., 134., де сей предлогъ **дѣ** стоїть). Предлогъ изъ уживається такожъ вѣ змислі **сѣ** (сн, міт): ст. 46 „изъ Мааярами“; на відворотъ **сѣ** уживається также вѣ змислі **зѣ** (ex, aq̄), н. п. **сѣѣду**, вонъ ми **сѣ** обьстя.

12. Сялчниківъ уживає тамошній Русинъ такихъ, якъ и нашъ; не „да“ або „пустъ“, але „пий“; „якъ“ а не „бакъ“; „што“ (замість

„що“) а не „что“; „ци“ (замість „чи“) а не „ли“. Завсіди „де“, а ні, коли „гдѣ“ або „где“. На ст. 32. т ай, 33. та, 33. витки (вітки).

Наконець мушу звернути увагу, що тамъ, такъ само якъ и въ насъ, буква л на в иноді замінюєтця, тому Духновичъ в и пише; н. п. товче, мовче, довженъ, и т. д. — И на Угорщині не говорять „сѣмъ“, якъ наші учені пишуть, але „сѣмъ“ (ст. 49); не говорять „солнце“, „серебро“, „злато“, але „сонце“ (83., 113.), „срібло“ (48), „золото“ (6). — Замість „нігде“ стоїть всюди „нігда“. — Дашковане о (ѵ) всего лишъ два рази приходить; ст. 25 „ялѵвку“, 32 „гѵрька“, но се в річъ певна, що въ мові Угорськихъ Русинівъ о на і такожъ перемінюєтця. Та вже и сего достаточо буде до осуждення, що руський народъ на Угорщині говорить по-руськи а не по-московськв, и хочъ у тій мові ёго находятця деякі не многі прикмети зъ западно-славянської (словацької) мови, то все таки нема тамъ и сліду язиковихъ прикметъ московськихъ, якими такъ гоїно опливають дописі угорські помішувані (певно задля „рѵзнообразности русского азыка“) у львівському „Слові“.

II. II.

Кілька увагъ

о сегорічнімъ загальнімъ зборі Матиці.

(Дальше.)

Застановившися надъ тимъ, що зъ усіхъ членівъ (172) ледве одна шестина (27), а при тій околнності, що самъ Управляючий Виділъ складаєтця зъ 19 у Львові пробуваючихъ членівъ, зъ провинції тільки 8 членівъ на сегорічнімъ загальнімъ зібранню Матиці явилоси, ажъ сумно стане на душі руського чоловіка. Яка рівнодушность для такъ важної народнєї институції! Одвакже придивившиися тій річі зъ близька, то се не покажетця дивницею. Хиба жъ торічняя діяльність Управляючого Виділа Матиці спосібна в розбудити живе участие зо сторони матичнихъ членівъ? Хиба жъ можна сподіватися, щоби заступники и пропагатори літературного панруссизму одступили одъ свого пляну? Зовсімъ ні! Щоби Матиця могла ступити на лучшу дорогу, треба-бъ найперше усунути теперішній Управляючий Виділъ, а тев могло-би

наступити тільки після рішучої ініціативи зо сторони самого товариства. Між-тимъ товариство такої ініціативи власне уникає, обавляючись заявити передь світомъ, що межи Русинами въ словеснімъ згляді панує роздорь. Признаючи вправді шкодливість теперішнього керунку Матиці, думають члени однакже, що сконстатувати той, фактично екзистуючий уже, роздорь було би для руського народу ири нинішніхъ околичностяхъ ще шкодливійше, а не могучи приступити до радикального усунення пануючого лиха, держалися зовсімъ зъ далека и не брали ніякого уділу въ сегорічнімъ зъїзді.

Чи таке пасивне поступованне зо сторони товариства на добро для руського народу вийде, то знову инше питанне, которе ті зъ-далека держачіся члени Матиці мабуть собі и не ставляли. Не відповідно вибрана для загального зъїзду пора була тежъ причиною, що на зібранню не много членівъ явилося. Также завважали ми, що члени Матиці, належачі до сферъ офіціяльнихъ, наче нарокѣмъ уникали пересправъ сегорічного зъїзду. За те рипарі одъ св. Юра, хочъ не in pleno, однакже сильнимъ заступомъ явилися, импровизуючи зъ себе літеративъ и ученихъ. Щасливий народъ, посідаючий таку корпорацію, которої члени до всякого діла компетентні уважаютьця!

Придивімся теперъ де-якимъ ухвалямъ сегорічного загального збору Матиці, а властиве ухвалямъ Управляючого Виділа, побільшеного 8 поза-виділовими членами.

Ото ухвалено премію за написанне популярної исторії галицької Руси одну въ квоті 300 гульденівъ за найлучший творъ, а другу въ квоті 150 гульденівъ за найлучший після первого. Не будемо тутъ розбирати кожду сторону тої ухвали, а доткнемо тільки одну. И такъ премія въ квоті 300 г. не є премія а тільки ремунація, бо авторъ, компегуючий о премію, перестає бути властителемъ свого діла, скоро Матиця тую же єму присудить. Матиця стаєтця властителькою діла, хоть-би навіть такого, которе тисячи варте, за сто екземплярівъ тогожъ діла, которі вона дасть авторові після первого надруковання разъ на завше. Питаємося, що є ціль літературної премії? Ото визначаєтця нагорода, щобъ заохотити писателівъ до такого труду, которий самъ собою многоцінний бути повинець, а яко такий зъ часомъ авторові великий зискъ принести мігъ би. Премія є тільки нагородою охоти до праці безъ взгляду на те, який зискъ тая праця авторові принесе, не повинна отже позбавляти автора того зиску, которий становить властиву нагороду праці. Між-тимъ Матиця своєю премією позбавляє автора тої нагороди, стаєтця властителькою єго праці за 100 екземплярівъ,

доданих до овихъ 300 гульденівъ. Се отже не є вже премія, тільки ремуерація, и то така ремуерація, котора не стоїть въ сорозмірности до самої праці. Коли-бъ случайно знайшовся писатель даровитий, котрий справді написавъ би добру историю, тоді хіба крайній недостатокъ мігъ би примусити єго до компетовання о таку скупу ремуерацію, а тоді Матиця зробила терно — розумієтця кривою автора. Ті 150 г. которі визначено за другу найлучшу историю, — ті суть справді премією, бо не позбавляють автора права власности. Діставши тую премію и зістаючи властителемъ своєї праці, авторъ вийде на тімъ далеко лучше ніжъ той, кому дістанетця ова ремуерація. Маючи уже готове діло потребує вінъ єго потімъ тільки поправити, щобъ воно сталося майже такъ доконале, якъ ова нерва найлучша история, а тоді авторъ, надрукувавши своє поправлене діло, збере зъ першого видання далеко більше чистого доходу ніжъ овихъ 150 г. и 100 екземплярівъ, о которі ремуерація більша відъ премії. Добре написана популярна история може мати дуже великий покуць, може дождатись и другого и третєго видання; авторъ, діставши премію и будучи властителемъ свого діла, може мати зовсімъ хорошии зискъ, міжъ-тимъ якъ авторъ діставши 300 г. и 100 екземплярівъ in natura зъ першого видання, ремуерований вже разъ на завше. Питаємось, чи шановні члени Матиці, ухваляючи жертвувати якусь сумму за-для того, щобъ ми швидче діждалися доброї популярної исторії нашого народу, застановлялися надъ тимъ: що єсть премія а що ремуерація? и чимъ можна писателівъ лучше заохотити? Воно щось дуже проблематично.

Теперь кілька слівъ о програмі до тої конкурсвої исторії, а властиве объ тімъ, чому се бути має история Галицької Руси, а не история Руського Народу? Авторъ тої програми, д-ръ Шараневичъ, котрий, якъ звісно, є также авторомъ одной не-популярної исторії Галицької Руси, обороняючи свою програму противъ внесення д-ра Гинилевича, котрий жадавъ, щоби, замість галицької, написати историю цілої Руси, понеже Русь складає окремішний 15-мільоновий народъ, виявивъ де-яки гадки, которі занадто оригінальні намъ здаютьця, щобъ не звернути на нихъ нашу увагу. И такъ сказавъ д-ръ Шараневичъ (гл. „Слово“, ч. 56): 1) „що вінъ такожъ тому не противенъ, же Русинівъ считаєся 15 мільонівъ, но *окремьшну истерію того народа написати, которий николи, вь жаднімъ періодь не становилъ окремишнои политичнои цьлости, се не возможно.*“ (!) Дивно, якъ можна щось подібного учути зъ устъ фахового чоловіка, гимназіального учителя исторії, а до того автора исторії Галицької Руси! Що нашъ народъ въ жаднімъ періоді не становивъ окремишню політичну цілостъ, то єсть

велика помилка, зъ котрої пізнати, що авторові не стає відомостей о працяхъ ёго попередниківъ-істориківъ, н. п. артикуль Костомарова „О федеративномъ началѣ древней Руси“, або навіть історія Д. Зубрицького, въ котрій виложеній є стосунокъ руськихъ князтвъ до Великого-князтва Київського. На відворотъ, поєдинчі князтва не становили одной політичнєї цілости, и тільки всі разомъ становили одну цілость, котору по-міжъ себе неперестанно и розмаїто ділили князі зъ Рюрикової днастїї. Въ другімъ періоді, т. є. за часівъ польского пановання, то въ одну пору ввесь народъ руський, зъ виїмкою Угорської Руси, бувъ зъєдночений въ однімъ господарстві и діливсь тільки на воеводства, такъ якъ давнїше на князтва. Ажъ въ третімъ періоді наступилъ острїйший розділъ руського народу, коли одна часть прийшла підъ панованне Россїї а друга підъ панованне Австрїї. Но мимо того розділу самъ п. Шараневичъ не перечить, що руський народъ становить одну народню цілость! Ведля думки п. д-ра Шараневача, коли ми ёго зрозуміли, не можна написати історію народу, коли вінъ не становивъ однолітої держави. Отъ що! а то єсть велике absurdum. Такимъ побитомъ Німці не могли би мати своєї загальної історїї, бо вони зъ найдавнїйшихъ давень ажъ до нинїшняго дня не становили и не становлять однолітої держави. А міжъ-тимъ знаємо, що нині не пишутьця вже історїї сего або того герцогства (виймавши критичні монографїї, призначені до ужитку при писанню загальної історїї, якими власне уважати можна и Історію, написану п. Шараневичемъ або Д. Зубрицькимъ) тільки пишутьця історїї des deutschen Volkes.

Сказавъ п. Шараневичъ: 2) „Идеи русской народности я не запречую, но примѣчаю, що такая идея національностей піднеслася въ Европѣ не скорше якъ въ нынѣшнѣмъ 19 столѣтію. *Исторія же Руси ажъ до найновїйшого періода о тѣмъ ничего не знає.* Вправді писался одивъ князь Галицкій въ началѣ XIV. столѣтія: *dux totius Russiae minoris*, но се былъ лише титулъ, не опираючийся на жадной підставѣ. Пѣзнѣйше, за часѣвъ козаччини и уніи Любельской велїся спори не о народнѣсть руску или Мало-руску, но за обрядѣ и права гражданскїи.“ Попереднїйший абсурдъ п. Шараневича обьяснили ми недостаточнимъ знаннемъ нашої історїї, и мильнимъ ёго поглядомъ на історію загально; а теперъ прийдетця обьяснити абсурдъ логичнїй. И такъ: титулъ *dux totius Russiae minoris* немає жадної підстави, Русь за часѣвъ козаччини боролася не за народнѣсть руску тільки за обрядѣ и за обивательскї права, о идеї руської народности історія Руси ажъ до найновїйшого періода нічого не знає. То суть премиси. Такихъ премисъ уживають всі, ко-

торі хотять заперечити історичню суцність руської народности. Кождий логично думачий чоловікъ опираючись на такихъ премисахъ, виведе конклюдю, що руський народъ и идея руської народности є фантазмагорія, що отже й історія руського народу є неможлива. Такъ запевне думавъ и п. Шараневичъ, тільки не хотівъ попасти въ колізію зъ народнімъ переконаннемъ, и тому перша часть конклюдіи вийшла у него зовсімъ нелогична (бо вінъ мимо тихъ премисъ не перечить идею руської народности), а друга стоїть въ противорічю зъ першою. Но положімъ, що п. Шараневичъ висказавъ би явно тее, що думавъ, то все таки не було би въ тімъ ніякої правди, бо хто на ложнихъ премисахъ опирається, той мусить прийти до ложної, хочъ-би и логичної конклюдіи. На несчастье всі премиси п. Шараневича суть ложні. Возьмімъ тільки одну: що руський народъ не боровся за свою народность, тільки за обрядъ и обивательські права. Питаємось, чи власне той обрядъ и обивательські права не є одними зъ тихъ моментівъ, котрі разомъ взявши, становлять народность? И щожъ зъ того слідує, що може идея руської народности теоретично тоді не заявлялась? Атже-жъ п. Шараневичъ не схоче жадати, щобъ Русини посідали теоретичне понятте о ідеї народности вже въ XVI або XVII століттю, шіжъ-тимъ коли таке понятте у иншихъ народівъ європейськихъ ажъ у XIX виробилося. Жадень народъ въ Європі не боровся тоді за теоретично понятту идею своєї народности; но многі боролися за ті псединчі моменти, котрі разомъ становлять народность, н. п. обрядъ и обивательські права, за котрі и руський народъ цілими віками боровся. Така борба руського народу є власне найсильнішимъ доказомъ єго самостайности народної, и становить найважнійшу часть єго історії. Вона припадає въ таку пору, коли вся Русь, отже и галицька, входила въ складъ одного государства, въ таку пору, коли власне зъ галицької Русі нізка історична акція не вийшла, а сама галицька Русь, кромі фактівъ пассивного опору, ніякихъ признаківъ історичної жизни зареєстровати не має. Но сєго не хотять знати де-які учені історики!

3) П. д-ръ Шараневичъ, одвічаючи на упрекъ, якобы вінъ ідентифіковавъ „Мало-Русь“ зъ „Велико-Русію“ (по нашому: Русь зъ Московщиною) каже, що „тее, що истинно історія посвідчає, с. є. звязъ Русі єь зъ иншою Россією, трудно въ історії заперечити. Многія племена руські, належавші давнійше до вел. княжества Кієвского, належать ввчє до Велико-Россії. Давнійше мы стояли єь ними єь тьсноє звязи, — того никто заперечити не може; ажъ пьзнійше, въ II. періодѣ мы ъгъ нихъ отчужилися.“ Отже п. Шараневичъ хоче оперти звязъ руської іеторії зъ історією московською на тій околнчності, що де-

які землі, которі належать нині до Московщини, належали колись до Великого-князтва Київського. Такъ легко прийшлося доказати звязъ Руси зъ Московщиною! Питаємось теперъ, чому п. Шараневичъ перечить историчню звязъ міжъ самою Русію? А вже-жъ самъ признає, що Велике-Князтво Київське єдночило всю Русь, що черезъ то Велике-князтво „стояли ми въ тѣсній связи“ навіть зъ тими племенами, которі нині належать до народу московського. Де така звязъ заходить, тамъ, златця, годі говорити о неможобності написання окремішней исторіи руського народу, якъ отсе сказавъ п. Шараневичъ, словами приточеними въ уступі ad 1.

Не хочемо изъ помянутихъ противорічий п. Шараневича витягати ніякихъ иншихъ консеквенцій, якъ тільки ту, що п. докторъ, пишучи свою програму зъ препоручення Управляючого Виділа, ділавъ нехотячи въ гадці більшости тогожъ виділа, которий уникає всякихъ обявівъ руської народней самостайности якъ чортъ свяченої води, и жичить собі написання такої исторіи, котора міжъ Русію а Русію не робить ніякої народней, а тільки государетвенну різницю: Русь пауюча, т. е. Россія, и Русь опанована, т. е. Галичина.

(Дальше буде.)

Оглядъ політичній.

-- Нове министерство, обявши свою діяльність, не поставило своєї зъ гори опреділеної програми. Се єсть поява о стільки утішаюча о скільки зъ неї вносити можна, що нове министерство поставить свою програму ажъ тоді, коли довідаєтця о бажанняхъ краївъ и народівъ дорогою конституційною т. е. черезъ соймові репрезентації. Такимъ способомъ може нове министерство ошадити собі много помилокъ, якими попереднійше министерство свою діяльність одзначило. А понеже така безпрограмноєть въ конституційній державі довго місця мати не може, отже є надія, що не тільки сойми въ краяхъ угорської корони але также и въ краяхъ по правімъ боці Литави небавомъ скликані будуть. Надіючися скликання соймівъ маємо тутъ на гадці передовсімъ нашъ соймъ галицький, которий пояснить найкраще, якъ властиве стоїть справа межи обоіма народностями, руською и польською, и скільки кожда сторона для спільного залагодження тої справи учинити готова.

Окружні письма нових міністрів до підчинених органів заступають тимчасом місце міністерської програми, и суть досить цікаві. Особливо звертаєм увагу на окружне письмо державного міністра, графа Белькреді. Міністер заявив именно, *що він є прихильником децентралізації адміністраційної, а на другім місці, що уряд і поведінкі урядники повинні зноситися з жителями в їхнім язичі*. Під отсим посліднім розуміється, що міністерство зверне більше старанности на проведення народної рівноправности, ніж міністерство попереднійше, а тим самим можна допустити, що прихильність п. міністра до децентралізації не є фразою тільки, но правдивим переконанням: бо рівноуправненне народностей тільки на засаді децентралізації осушити можна. —

— Той уступ вь окружнім письмі міністра правосудия, п. Коммерса, де сказано, „що судові світлиці повинні бути святинами справедливости и не сміють перемінятися на арені політичних борб“, заслугоє, як каже Zukunft, на дверях кожної судової салі, вь котрій пересправляютья прасові и всякі инші процеси політичні, золотими буквами виписаним бути. Врешті все у тім взгляді залежить од тих імпульзів, які од міністра правосудия діставатимуть прокураторі державні.

— Міністер фінансів, гр. Лариш, означив вь окружнім письмі головною цілю своєї урядової діяльности приверненне рівновісности межи приходами и розходами. Воно є дуже гарно, тільки ходить о тее: як? Сподіване переказанне побору податків, щотоводство и одставлюванне тихже автономичнім громадським и краєвим органам було-би на всякий случай одним кроком наперед до осягнення значних ошадіннй; но що доведење до помянутої рівновісности тільки від щасливої розвязки державо-правних питань залежить, то розуміється само собою.

— Міністерство розпорядило зложити бюджетову коміссію, котрої спеціальним завданням буде обдумати спосіб до зредуковання бюджету військового на 80 миліонів, через ошадіння вь адміністрації військовій. Са комісія важна єсть и зь того взгляду, що її діяльність, як сподіватися, розтягнетя также до приготовання конституційної розвязки того важного питання, яким є одлученне государственного бюджета від бюджетів краєвих. — Зь неменшим задоволенням привітуємо також зложенне коміссії дотично податку консумційного, котрої завданням єсть: побір податків консумційних таким спо-

собомъ забезпечити, щобъ черезъ тее більшу часть фінансової сторожи, коли не всю, для держави лишню учинити.

— Державний міністеръ Белькреди давъ уже першу пересторогу бюрократіі, працюючій въ душі Шмерлинга. Іменно, намісництво дальмацьке перешкодило-було утворенню виборового комитета для виборівъ громадськихъ въ Задарі. На зажаленнє кількохъ управненихъ до виборівъ, міністеръ тую перешкоду усунувъ.

— Знову покликаний одинъ Маляръ, Барташъ, на високу адміністраційну посаду, іменно на предсідательского заступника при угорськимъ намісництві. Зъ усєго, що досі діялося, здаєтця, що п. Майлять тілько Малярівъ яко спосібнихъ до правлення уважає. Іменованнє наджупанівъ дадуть у тїмъ взгляді зуповне обьясненне.

— Австрія и Прусія прийшли на-конець въ справі полабськихъ воеводствъ до того переконання, що для нихъ лучше єсть обернутися противъ воеводи Августенбурського, ніжъ напротивъ себе ставати. Тому и завішено тимъ часомъ мериторичне залагодженне тої справи и згожденося на тее, щобъ зробити якийсь ладъ въ теперішній провизоріі, и виступити противъ партіі Августенбурга. Кажуть що Австрія буде въ своїй власти держати Гольштинъ, а Прусія Шлезвикъ и Лауенбургъ. Ся провизорія буде тревати такъ довго, поки Прусія и Австрія не згодятця на територіяльну компенсацію въ користь Австріі за відступленне Шлезвика-Гольштина Прусіі.